

تحلیل صورت‌های خیال در شعر پایداری کودک (مطالعه موردی: مجموعه اشعار لیلا جعفری قهفرخی)

سجاد نجفی بهزادی*

معصومه مهری**

چکیده

یکی از شیوه‌های مهم انتقال مفاهیم پایداری به کودکان، استفاده از صورت‌های خیال‌انگیز شعر است. هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل صورت‌های خیال (تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه) در اشعار پایداری کودک است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش مجموعه اشعار لیلا جعفری است. شیوه پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی است. نتایج پژوهش نشان داد که از میان صورت‌های خیال، عنصر تشبیه بیشترین کاربرد را در اشعار شاعر داشته است. دلیل آن ارائه تصاویر محسوس و عینی از رویدادها و حوادث تلخ و خشونت‌بار جنگ است. شاعر فضای ترسناک و خشن جنگ را با کمک تصاویر لطیف و ملموس در اختیار مخاطب کودک قرار دهد تا خواننده با پدیده جنگ و حوادث آن آشنا شود. در طبقه‌بندی تصاویر نیز شاعر از هر دو نوع تصاویر سطح و عمق استفاده کرده است.

واژگان کلیدی: صورت‌های خیال، تشبیه، استعاره، تصویر.

* استادیار گروه ادبیات فارسی دانشگاه شهرکرد (نویسنده مسئول) najafi@sku.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات فارسی دانشگاه شهرکرد

مقدمه

یکی از عنصرهای مهم شعر کودک، مسئله تخیل است. خیال و تخیل نزد بلاغیون از دیرباز تاکنون ارزش و اعتبار به‌سزایی داشته و عنصر اصلی و معنوی شعر محسوب می‌شد. چنانکه ارسطو بنیاد تعریف خود را از شعر بر «خیال» استوار می‌کند و دیلوپس، شاعر معاصر انگلیسی، «ایماژ» یا خیال را عنصر ثابت شعر می‌داند» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۳: ۸). تخیل، کشف رابطه پنهان میان اشیاء است. «تخیل کوششی است که ذهن هنرمند در کشف روابط پنهانی اشیا دارد و حاصل نیروی خیال، انواع تشبیهات، استعارات و مجازهایی است که شاعر می‌آفریند» (همان: ۹۶). عنصر خیال یا شیوه تصرف گوینده در ادای معانی است و علمای بلاغت در ادوار مختلف همواره کوشیده‌اند که این امکانات مختلف را در حوزه تعریف‌ها و در جدول اصطلاحات خاص خود محدود کنند. صورخیال در شعر شاعران حاصل نوعی تجربه و آگاهی است که شاعر یا نویسنده از محیط پیرامون خویش به دست می‌آورد. در واقع نمایش حالات درونی و ویژگی‌های شخصیتی شاعر را می‌توان در تصاویر شعری او جست‌وجو کرد؛ چون خیال، تصرف ذهنی شاعر در امور و مفاهیم مختلف است که از طریق انواع تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه و... به دست می‌آید.

شاعران انقلاب و دفاع مقدس حاصل ادراکات و تأثرات شاعرانه خود را که پیوندی عمیق با جهان بیرون دارد با نگاهی نو زبان امروزی بیان می‌کنند. در اشعار آنان تصاویر زنده و تازه‌ای به چشم می‌خورد و ابداع معانی و تصاویر جدید به شعر آن‌ها ویژگی خاصی بخشیده است. شاعران این دوره در اشعار خویش بی‌هیچ تکلف و تصنعی با صمیمیت و صداقت هر چه تمام‌تر دعوت‌کننده رزمندگان و امت مسلمان به ادامه مبارزه و استقامت در مقابل دشمنان می‌شوند و بدین ترتیب می‌کوشند دین خویش را نسبت به جامعه خود و مردم ادا کنند (بیرانوند و آریان، ۱۳۹۵: ۴). شعر دفاع مقدس شعری است عاطفی، خودجوش و طبیعی که به صورت بازتابی درونی، در برابر هجوم دشمن متجاوز و برای دفاع از کیان و هستی انقلاب و فرهنگ اسلامی آن، در هیئت شعر بدون توجه به قالب شعر متجلی شده است. شاعران جنگ بر اساس مقتضیات زمانه خویش بر خود فرض دانسته‌اند که به خاطر ارزش‌ها و آرمان‌هایی که بدان معتقدند اشعاری ارزشی و آرمانی و قابل فهم یا زود فهم بسرایند، اشعاری که در خواننده شورانگیزی و غرور ایجاد کند

یکی از شاعران جوان و انقلابی، لیلا جعفری قهفرخی است. وی متولد ۱۳۶۴ (فرخ شهر) استان چهارمحال و بختیاری است. از سال ۱۳۸۰ سرودن شعر را به صورت جدی آغاز کرد و از

سال ۱۳۸۴ هم‌زمان با آغاز همکاری با واحد آفرینش‌های ادبی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان علاوه بر توجه به شعر بزرگ‌سال بنا به دلیل قرارگیری در شرایط کار با کودک و نوجوان و آشنایی با روحیات و علاقه‌مندی‌ها و خواست‌های آنان، به شعر کودک و نوجوان نیز علاقه‌مند شد و در این زمینه فعالیت خود را شروع نمود. از وی تاکنون مجموعه‌های شعر کودک و نوجوان زائر بهار و نوشته‌ام نسیم، نوشته‌ام بهار (شعر کوک رضوی) و مجموعه‌های: پدر، پرنده، سفر، از ابرها بگو ای کبوتر چطور است حالت؟ (مجموعه شعر کودک و نوجوان دفاع مقدس) و مجموعه شعر ابری‌ترین آواز (مجموعه شعر دفاع مقدس بزرگ‌سال) چاپ و منتشر شده است. جعفری شاعری است که برای کودکان و نوجوانان تصاویر خیال‌انگیزی از مقاومت و جلوه‌های جنگ ارائه می‌کند و علاوه بر آن سادگی، کوتاهی اوزان، زبان سلیس و روان، احساس و عاطفه سرشار و محتوای آموزنده و ساختارمند، نوآوری و نوجویی از ویژگی‌های بارز شعری اوست. مجموعه‌های «از ابرها بگو»، «پدر، پرنده و سفر» و «ای کبوتر چطور است حالت؟» از مهم‌ترین اشعار ادبیات پایداری لیلا جعفری هستند.

بیان مسئله

هرچند کودکان و نوجوانان نسل حاضر خود، هیچ‌گونه تجربه‌ی شخصی از جنگ و عواقب آن بر زندگی و روح و روان انسان‌ها ندارند؛ اما مطالعه‌ی اشعار مربوط به جنگ متناسب با سن و سال و حال و هوای شان موجب می‌شود که از جنگ به عنوان پدیده‌ای خانمان‌سوز ویرانگر یاد کنند و از ستیزه‌جویی و درگیری بیزار شوند و عشق به وطن و نگهبانی از خاک و روحیه‌ی ایثار و گذشت و شهادت‌طلبی و ایجاد روحیه‌ی پایداری و مقاومت و الگوبرداری از شهدا و ایثارگران در آنان تقویت شود. هدف پژوهش حاضر بررسی صورت‌های خیال در اشعار کودکان (ادبیات پایداری) لیلا جعفری برای نشان دادن تصاویر و جلوه‌های ادبیات پایداری به کودکان است.

پرسش‌های تحقیق

سؤالات تحقیق عبارت‌اند از: ۱. شاعر برای انعکاس جنگ و مؤلفه‌های پایداری از کدام تصاویر و صورت‌های خیالی بهره برده است؟ ۲. آیا صورت‌های خیال به کاررفته در اشعار جعفری کودکان را با جنگ و مؤلفه‌های پایداری آشنا کرده است؟ و اینکه آیا این تصاویر برای کودکان محسوس هستند؟

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به صورت تحلیل کمی و کیفی محتواست. در روش تحلیل کمی محتوای آثار، به شمارش فراوانی حضور یک واحد تحلیلی مانند یک واژه یا مضمون متن توجه می‌شود و در بررسی کیفی به تحلیل داده‌ها و آزمون‌ها برای کشف معنا پرداخته می‌شود (ساروخانی، ۱۳۸۲: ۲۸۷). محتوای اشعار از نظر صورت‌های خیال (تشبیه، استعاره و مجاز و...) بررسی و تحلیل شده‌اند.

پیشینه پژوهش

درباره بررسی صورت‌های خیال در اشعار پایداری لیلا جعفری پژوهش مستقلی صورت نگرفته است. اما درباره صورخیال در شعر دفاع مقدس آثاری تدوین شده است. نویسندگان برای تعاریف و کلیات از آنها استفاده کرده‌اند که به برخی از مهم‌ترین آثار اشاره می‌شود.

بیرانوند و آریان (۱۳۹۵) در مقاله بررسی صور خیال در شعر قیصر امین پور به این نتیجه رسیده‌اند که امین پور در خلق تصاویر شعری خود از تشبیه که ساده‌ترین شکل خلق خیال‌های بدیع است، استفاده کرده است. امین پور به‌رغم دیگر شاعران دفاع مقدس که کمتر زبان کنایی دارند، شاعر کنایه‌هاست. در شعر او تصاویر شعری بیشتر از رهگذر استعاره بیان شده‌اند. استعاره در شعر امین پور حرف اول را می‌زند و شاعر به مدد استعاره مصرحه و ترکیبات تشبیهی و استعاری زیبا و بدیع، پیوند عاطفی خاصی با مخاطب خود برقرار می‌کند. بسامد استعاره و کنایه در آینه‌های ناگهان بیشترین درصد را دارد.

اکبر نتایج (۱۳۹۴) در مقاله بازتاب صورخیال در شعر دفاع مقدس با تأکید بر اشعار سید حسن حسینی، به این نتیجه رسیده که شاعر به‌واسطه درک درستی که از مقتضیات مکانی و زمانی دارد، زیباترین واژه‌ها را برمی‌گزیند. استفاده شاعر از عناصر طبیعی و بسامد تکرار این واژه‌ها متناسب با شرایط اجتماعی، مشخصه سبکی خاصی به شعر وی بخشیده است. نماد، استعاره، تشبیه و اغراق از عناصر پرکاربرد شعر حسینی است که راه بیان احساسات شاعر را هموار کرده است.

موسوی و شعبانی (۱۳۹۴) در مقاله بررسی تصویر واژگان تصویرساز در شعر دفاع مقدس به این نتیجه رسیده‌اند که به دلیل اینکه شاعران در اشعار جنگ مجبور به بیان واقعیات و عینیات آن دوران بوده‌اند کاربرد تصاویر زبانی (واقعی) نسبت به تصاویر مجازی بیشتری دارند، همچنین تصاویر اثباتی و سطحی نسبت به تصاویر اتفاقی و عمقی از بسامد بیشتری برخوردارند. در

مجموع باید گفت اسناد حقیقی نمود بیشتری نسبت به اسناد مجازی دارد. اگر بخواهیم تصاویر را از نظر محور طولی و عرضی در شعر در نظر بگیریم، تصاویر بیشتر در محور طولی هستند.

بررسی و تحلیل صورت‌های خیال

در این بخش به تصاویر حاصل از تشبیه و استعاره و مجاز می‌پردازیم.

تشبیه

یکی از راه‌های خلق تصاویر زنده و محسوس، عنصر تشبیه است. بحث تشبیه یکی از گسترده‌ترین بحث‌های بیانی است. دلیل آن را هم باید در استفاده فراوان شاعران و نویسندگان از آن دانست. «تشبیه در واقع اولین و ساده‌ترین طریقهٔ تفنن است در بیان معنی. چون انسان از حقیقت و ماهیت بسیاری از امور واقف نیست و آن چیزها را نمی‌تواند تعریف کند آن‌ها را تشبیه می‌کند به چیزهایی که شناخته ترست و آشنا تر و بدین گونه در تشبیه استعمال لفظ در معنی حقیقی است و قصد گوینده توصیف است و تعریف» (زرین کوب، ۱۳۵۵: ۶۳).

جعفری برای تصویرسازی بیشتر از عنصر تشبیه استفاده کرده است. «ماه قشنگ من / پشت آسمان / من را نگاه کن / بابای مهربان (جعفری، ۱۳۹۴: ۷) تشبیه پدر مهربان به ماه تشبیه محسوس و عاطفی است. «جوانه زد به باغ / به جای گل، فشنگ..» (همان: ۱۰) تشبیه گل به فشنگ از تشبیهات محسوس و قابل فهم برای کودکان است. شاعر برای مخاطب خویش تصاویری مادی و حسی انتخاب می‌کند. «استفاده از عناصر مادی برای نشان دادن حرکت و حیات که رکن اصلی تصاویر حماسی است، بسیار مناسب برای مخاطب است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۶۶: ۴۵۲). تشبیهات شاعر عاطفه و احساس مخاطب را تحت تأثیر قرار می‌دهد و او را در احساس خود سهیم می‌کند. «مثل ساعت سالهاست / ذهن بابا زخمی است» (جعفری، ۱۳۹۴: ۱۲). یکی از راه‌های مؤثر و مهم در معرفی شخصیت شهید، عنصر تشبیه است. «نمی‌روی ز یادها / پرندۀ شهید من» (همان: ۱۸).

شاعر تلاش می‌کند فضای خشونت‌بار جنگ را در تصویری محسوس و عینی برای مخاطب کودک به نمایش بگذارد. «بارید مثل باران / رگبار و بمب و موشک» (همان: ۱۳). در شعر زیر اوج خشونت و درعین حال پایداری در مقابل سختی‌های جنگ نشان داده می‌شود. «شانه‌های شکستهٔ مادر / زیر آوار جنگ چون کوهند» (همان: ۱۱). شاعر شهید را به کوه تشبیه می‌کند و می‌گوید: «شهید نام توست / بزرگ و با شکوه / بلند و پر غرور / درست مثل کوه» (همان: ۱۴). شهید از نظر استقامت و پایداری در راه حفاظت از وطن چون کوهی استوار است. «رویده بود از پیکر

تو/ چون غنچه‌ای زیبا، گلوه» (همان: ۱۵). گلوه چون غنچه‌ای از تن شهید می‌روید، غنچه‌ای که نوید و بویرآزادی و استقلال می‌دهد. نوآوری تشبیه قابل توجه است. شاعر تصویری تازه و بکر خلق می‌کند. اغلب تشبیهات محسوس و بکر هستند. مخاطب کودک به خوبی با تصاویر ارتباط برقرار می‌کند. حتی تشبیهات معقول و انتزاعی نیز برای کودک آشنا و ملموس است. «می‌وزد عطر تنت/ از دل کارون درد» (جعفری، ۱۳۹۸: ۲۱) کارون درد اگرچه یک تصویر و تشبیه معقول است، اما احساس نهفته در ساختار تشبیه (درد زیاد به عظمت کارون) کودک را نسبت به مسئله مقاومت و جنگ بیشتر متأثر می‌کند. «نورند و می‌درخشند/ در چشم‌های دنیا» (همان: ۱۲) از نظر شاعر شهدا مانند نور هستند و تا ابد در چشمان دنیا می‌درخشند و ماندگارند. این تشبیه می‌تواند عظمت و بزرگی شهید و مقاومت آنها در برابر ظلم و ستم را به تصویر بکشد.

استعاره

استعاره یکی دیگر از مهم‌ترین صورت‌های خیالی است که برخی آن را اساس کلام شاعرانه دانسته‌اند. «استعاره عبارت است از آن که یکی از دو طرف تشبیه را ذکر و طرف دیگر را اراده کرده باشند. استعاره در لغت مصدر باب استفعال است یعنی عاریه خواستن لغتی را به جای لغت دیگری» (شمیسا، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

یکی دیگر از ترفندهای شاعرانه که سخنور، با یاری آن می‌کوشد تا سخن خویش را هرچه بیش در ذهن دوست جای‌گیر گرداند استعاره است. استعاره دامی است تنگ‌تر و نهان‌تر از تشبیه که سخنور در برابر خواننده یا شنونده خود می‌گسترده، از این روی پروردگی هنری و ارزش زیباشناختی آن از تشبیه فزون‌تر است؛ زیرا سخن دوست را بیشتر به شگفتی در می‌آورد و به درنگ در سخن برمی‌انگیزد (کزازی، ۱۳۷۰: ۹۵).

استعاره‌های به‌کاررفته در اشعار جعفری بیشتر از نوع استعاره مصرحه است. درک و تشخیص تصاویر حاصل از این استعاره‌ها برای کودک چندان دشوار نیست. «پروانه‌ها رفتند/ از کوچه باغ ما» (جعفری، ۱۳۹۸: ۳) پروانه‌ها استعاره از شهدا هستند که از میان ما رفتند. «صدها گل لاله/ در کوچه‌ها پژمرد» (همان: ۴) یا در تصویری دیگر از شهید آمده: «شنیدم آسمانی‌اند/ دو بال مهربان تو» (همان: ۱۸) عظمت و مقام والای شهید در تصویر زیر فراتر از کهکشان‌هاست. «دل زمین نمی‌رسد/ به اوج کهکشان تو» (همان: ۱۵) روشنی و نورانیت شهید به ماه مانند شده است. در زیر تیر و ترکش/ جان داد ماه کوچک» (همان: ۱۷) تصویری که شاعر از شهدا ارائه می‌کند اغلب برگرفته از عناصر طبیعت است. پروانه، ماه، لاله و کیوتر. «شعله‌های جنگ را

۱	۸	۲۳	۲۲	سینه‌سرخان، دسته‌دسته پرستو، بوی ریحان، نامه، سرگذشت جبهه، قاب روشن ماه، یادت می‌آید، ای کبوتر چطور است حالت؟، دلم گرفته، داغ ماهی، زمان دیدار، دل کارون	دفاع مقدس	لیلا جعفری قهفرخی	ای کبوتر چطور است حالت؟
---	---	----	----	---	--------------	-------------------------	-------------------------------------

جدول شماره ۳ صورت‌های خیال در مجموعه‌ای کبوتر چطور حالت؟

بررسی و تحلیل داده‌های جدول سه‌گانه

اطلاعات جدول‌های سه‌گانه فوق نشان می‌دهد که شاعر از چه بسامدی از صورت‌های خیال در اشعار خود استفاده نموده است. جعفری از عنصر تشبیه در مقایسه با دیگر صورت‌های خیالی بیشترین استفاده را داشته است. دلیل این مسئله محسوس و عینی کردن تصاویر خشن و ترسناک جنگ و اشعار مقاومت است. عنصر استعاره که به تصاویر شعری شاعر عمق زیادی بخشیده بعد از تشبیه بیشترین کاربرد را داشته است. دو عنصر کنایه و مجاز در اشعار شاعر بسیار اندکی داشته‌اند. دلیل این امر دشوار بودن تصاویر کنایی و مجازی برای کودکان بوده است و اینکه شاعر قصد دارد مفاهیم خشونت‌بار جنگ را با بار عاطفی زیاد و به شکلی ملموس برای مخاطب بیان کند. استفاده از امکانات بیانی به‌ویژه استعاره و تشبیه برای انتقال معانی و بهره‌گیری فراوان از این دو عنصر نسبت به سایر عناصر بیانی نشان‌دهنده توان و قدرت شاعر در تصویرسازی برای کودکان و نوجوانان است و مبین این هست که شاعر به خوبی مخاطب خود را می‌شناسد چراکه شاعران و نویسندگان برای بیان اندیشه‌ها و نمایش صور ذهنی خود تشبیه و استعاره را مورد استفاده قرار داده‌اند زیرا تأثیر عاطفی موضوعاتی که با تشبیه و استعاره بیان می‌شوند دوچندان است و اندیشه‌های شاعر از این راه بهتر بیان می‌شوند؛ از آنجایی که کودکان و نوجوانان نیز به لحاظ عاطفی بسیار حساس و دقیق هستند و موضوعات عاطفی را به نحو مطلوب‌تری دریافت می‌نمایند و دنیای آنها سرشار از عواطف و خیال هست، کاربرد تشبیه و استعاره در اشعار مختص به آنها تأثیرگذارتر و دلنشین‌تر است.

طبقه‌بندی تصاویر شعر

تصویرهای شعری با توجه به عمق خیال و عاطفه شاعران، با هم دیگر متفاوت‌اند. هرچه شاعر از خیال و عاطفه شاعرانه بیشتری استفاده نماید، تصاویر شعری ارائه‌شده در آثار او شگفت‌انگیزتر هستند و در نتیجه تأثیر زیادی بر مخاطب خواهند گذاشت. بنابراین مسئله تخیل و بار عاطفی و کیفیت آنها، نقش مهمی در تأثیرگذاری و جاودانگی تصاویر شعری دارد. فتوحی در کتاب «بلاغت تصویر» تصاویر را به چند دسته تقسیم می‌کند. تصویرها از حیث برون‌گرایی و

درون‌گرایی به تصویرهای سطح و اعماق و از حیث کارکرد، به تصویرهای اثباتی و ائتفاقی تقسیم می‌شود (فتوحی، ۱۳۸۶: ۵۸-۶۲).

تصویر سطح: تصاویر سطح، ساده‌ترین تصاویر شعری هستند؛ زیرا در این‌گونه از تصاویر، با سطح نازلی از تخیل «تخیل اولیّه یا عام» (هاوکس، ۱۳۷۷: ۷۳-۷۴) - و عاطفه شعری «وصف» (فتوحی رودمعجنی، ۱۳۸۶: ۷۰) - مواجه هستیم. آنچه از این طریق تصویر می‌شود، برداشتی است عینی از واقعیت‌های خارجی پدیده‌های پیرامون ما در طبیعت. جعفری در انتخاب تصاویر مربوط به ادبیات جنگ، شرایط سنی مخاطب کودک را در نظر گرفته و تصاویری خلق کرده که خواننده علاوه بر لذت بردن، به خوبی مفهوم و پیام مورد نظر را درک می‌کند. در تصویرپردازی‌های مربوط به شهید می‌توان این مسئله را به خوبی مشاهده کرد. «نمی‌روی ز یادها / پرندۀ شهید من» (جعفری، ص ۱۸).

«از این که بچه‌ها/مثل کبوتران / از خاک پر زدند / تا اوج آسمان» (همان ص ۲۱).

نام تو ستاره‌ای / در دل سیاهی است / مثل ماه روشنی / در نگاه شب نشست (همان: ۲۲).

شهید نام توست / بزرگ و با شکوه / بلند و پر غرور / درست مثل کوه (همان ۱۵).

در تصاویر فوق، لایه تصاویر سطحی است، تصاویری که حاوی وصف‌های حسی و ساده‌ای است که ادراکش برای همه آسان است؛ وصف‌هایی که با معیارهای عقلی و منطقی سازگاری دارد. تخیل اولیّه یا عام، حاصل تلاش ذهن برای دست یافتن به تصویر اولیّه از یک شیء است که پس از شنیدن واژه، آن در ذهن تداعی می‌شود. این نوع از تخیل کاملاً غیرارادی است و مربوط به نازل‌ترین سطح ادراکات حسی می‌شود. آنچه از این طریق تصویر می‌شود (فتوحی، ۱۳۸۶: ۶۷).

روی گلبرگ گونه‌اش آرام / شبنم خیس اشک می‌روید (جعفری، ۱۳۹۸: ۱۱).

شانه‌های شکسته مادر / زیر آوار جنگ چون کوهند (همان).

تصویر اعماق: یکی از لایه‌های مهم و تأثیرگذار تصویر در شعر، تصاویر عمق است. تصاویری که از نظر تخیل و عاطفه عمیق و تأثیرگذار هستند. یک شعر برای اینکه تأثیرگذاری بیشتری بر خواننده داشته باشد و در این میان بتواند در ذهن و خاطره زمان، سهم بیشتری از ماندگاری را به خود اختصاص دهد، باید از حیث تخیل و عاطفه شعری عمیق‌تر باشد و این مستلزم آن است که شاعر، آگاهانه خواننده خود را هرچه بیشتر به فضاهای ذهنی و انتزاعی

سوق دهد. آثار هنری به‌طور عام و آثار شعری به وجه خاص باید نشان دهند درجه‌ای از ابهام و پیچیدگی‌های ناشی از انتزاعی بودن باشند (رید، ۱۳۷۸: ۱۶).

جعفری در کنار تصاویر ساده و سطحی از تصاویر عمیق با بار تخیل و عاطفه قوی هم استفاده کرده است. او در خلق این تصاویر از تمام ظرفیت‌ها و امکانات زبانی و بلاغی استفاده می‌کند. بسامد استعاره‌های به‌کاررفته در اشعار وی تأیید‌کننده همین مسئله است. نمونه‌هایی از تصاویر عمق:

تا سینه‌سرخان کوچ کردند/ از شاخه‌های سبز افرا (جعفری، ۱۳۹۹: ۲۳).

تابوت‌های خالی/هی می‌رسند از راه/ در هیئت ستاره/ در قاب روشن ماه (همان ۱۴).

دشت شب! کی دل نور/ می‌خورد با تو پیوند (جعفری، ۱۳۹۸: ۲۱).

دارد از عطر لبخندهایت/ در هوا بوی ریحان می‌آید (همان ۶).

از پیله‌های داغ، پروانه‌های درد (همان ۱۸).

شاعر در تصاویر فوق از امور معقول و ذهنی برای عمق تصاویر شعر خود استفاده می‌کند. تصاویری که حاصل ترکیباتی چون پروانه‌های درد، دشت شب، دل نور، پیله‌های داغ، قاب روشن ماه و... است. به علت خیال‌ورزی‌های عمیق شاعر در این نوع تصاویر، تکاپو تلاش ذهنی دوچندانی را می‌طلبد و درک این گونه از تصویرها، لذت‌های خاص خود را برای خواننده به همراه می‌آورد. در این گونه تصاویر، «شاعر با کمک احساس و تخیل خود، اشیاء را چنان می‌بیند که می‌خواهد، نه چنان که هستند» (صفا، ۱۳۶۹، ج ۵: ۵۶۲). این تصویرها از سطح ادراکات حسی فراتر می‌روند. خواننده در مواجهه با این تصاویر عمیق، برای آن‌ها، مصادیق خارجی نمی‌یابد؛ زیرا این تصاویر با حواس پنج‌گانه قابل‌درک نیستند. او در این میان، تنها با سپردن این تصویرها به عالم خیال و عاطفه به درک آنها نایل می‌شود.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که لیلا جعفری یکی از شاعران جوان برای ارائه تصویر جنگ و حوادث آن از صورت‌های خیالی به خوبی بهره گرفته است.

عنصر تشبیه در میان صورت‌های خیال، بیشترین کاربرد را در شعر شاعر داشته است. دلیل آن ارائه محسوس و عینی تصاویر خشونت‌بار جنگ برای مخاطب کودک است. ترکیبات حاصل از

این نوع تصویر برگرفته از عنصرهای طبیعت است. عنصرهایی نظیر، گل، پروانه، درخت، لاله، آسمان، ماه و خورشید است. شاعر برای عمق تصاویر شعری خود از عنصر استعاره استفاده کرده است. اغلب تصاویر حاصل از این نوع از صورت‌های خیال برای کودک ملموس و آشناست. بنابراین هم تصاویر سطحی و آسان و هم تصاویر عمقی در اشعار جعفری دیده می‌شود.

شاعر در مجموعه «از ابرها بگو» با زبانی ساده و روان به موضوع جنگ پرداخته است و عواقب تلخ جنگ را از قبیل: اسارت، آوارگی، ترس، از دست دادن عزیزان و ... عمدتاً با استفاده از تشبیه و استعاره در اختیار مخاطب خود قرار داده است. در این مجموعه نیز به فراخور نیاز و قدرت درک مخاطب از مجاز و کنایه استفاده بسیار ناچیزی شده و بیشتر دقت و سواس شاعر استفاده از تصاویر ملموس و قابل درک برای مخاطبش است. در مجموعه «کبوتر چطور است حالت؟» بیشتر به جنبه‌های عاطفی و احساساتی و حالات درونی خود نسبت به تأثیرات و آثار مخرب جنگ بر درونیات افراد (عمدتاً کودکان و نوجوانان) پرداخته است و گلایه از شهادت پدر و شهدای مفقودالایر از مواردی است که بیشتر بر آنها تمرکز نموده است چراکه آثار مخرب جنگ بر روح و روان انسان‌ها هرگز قابل ترمیم نیست و تا پایان عمر با آنها باقی می‌ماند.

منابع

- بیرانوند، نسرین، آریان، حسین (۱۳۹۵) *صور خیال در اشعار قیصر امین پور*، مجله زیباشناسی ادبی، دوره ۷، شماره ۲۷ صص ۱۳۹-۱۶۶.
- جعفری قهفرخی، لیلا، (۱۳۹۶) *پدر، پرنده، سفر، چهارمحال و بختیاری*: اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- جعفری قهفرخی، لیلا، (۱۳۹۹) *از ابرها بگو، چهارمحال و بختیاری*: اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- جعفری قهفرخی، لیلا، (۱۳۹۹) *ای کبوتر چطور است حالت؟ چهارمحال و بختیاری*: اداره کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- رید، هربرت (۱۳۷۸) *معنی هنر*، ترجمه نجف دریابندری، تهران: خوارزمی.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۵۵) *شعر بی نقاب، شعر بی فروغ*، چ ۱، تهران: محمدعلی علمی.

ساروخانی، باقر (۱۳۸۲) *روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: نشر پژوهشگاه علوم انسانی.

شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۳)، *صورخیال در شعر فارسی*، تهران: نگاه

شمیسا، سیروس (۱۳۹۰) *بیان*، ویراست چهارم، تهران: میترا.

صفا، ذبیح‌الله (۱۳۶۹) *تاریخ ادبیات ایران*، چ ۳، ۵ ج، تهران: فردوسی.

فتوحی رودمجنی، محمود (۱۳۸۶) *بلاغت تصویر*، چ ۱، تهران: سخن.

فرای، نورتروپ (۱۳۶۳) *تخیل فرهیخته*، ترجمه سعید ارباب شیرانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

کزازی، میر جلال‌الدین (۱۳۷۰) *زیبایی‌شناسی سخن پارسی*، چ ۵، تهران: مرکز.

هاوکس، ترنس (۱۳۷۷) *استعاره*، ترجمه فرزانه طاهری، تهران: مرکز.